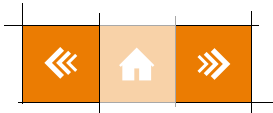

Participatie van ouderen in Den Haag

Kennis, ervaringen en praktische handreikingen

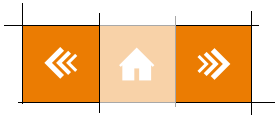
Voorwoord

Den Haag is een levendige stad. Vitaal en zeer divers. De Haagse senioren voelen zich thuis. Zij zijn hier geboren en getogen of zijn op een later tijdstip hier gekomen. Bijna 15% van de Haagse bevolking is ouder dan 65 jaar en dat percentage gaat de komende jaren alleen maar omhoog.

De Stedelijke Ouderen Commissie (SOC) bestaat al 30 jaar uit vrijwilligersorganisaties die de belangen van hun achterban behartigen en die de Gemeente gevraagd en ongevraagd van advies dient op alle terreinen die de senioren aangaan. Met gesprekken in de wijk, informatie uit de aangesloten organisaties, met enquêtes en veel gesprekken met senioren proberen we nog beter te weten te komen wat hen bezighoudt. De Stedelijke Oudercommissie is een koepel van seniorenorganisaties. Veel zaken worden op landelijk niveau bepaald en voorgeschreven, maar ook op plaatselijk niveau kan er veel worden ingevuld.

Toch maakt de Stedelijke Ouderen Commissie zich zorgen over het bereik van alle voorzieningen die er zijn voor senioren. We merken dat een deel van de senioren niet bereikt wordt en met name de senioren die later in Den Haag zijn komen wonen: de Hagenaars met een migratie achtergrond, maar ook de senioren opgenomen in een verzorgings- of verpleeghuis vanwege fysieke of mentale gebreken. In Den Haag, maar ook elders, signaleren we dat niet iedere inwoner van de stad zich op dezelfde wijze betrokken voelt bij de samenleving. Senioren, meestal van niet-Nederlandse herkomst, zijn soms niet gewend aan de structuren van deze samenleving. Door herkomst, een beperkte opleiding en andere samenlevingspatronen staan zij deels aan de zijlijn. Den Haag wil graag een leefbare stad zijn voor alle inwoners. Van jong tot oud. Leeftijdsvriendelijk zoals dat door de Verenigde Naties is geformuleerd. Acht gebieden (domeinen) zijn omschreven die daaraan een bijdrage leveren. Eén van de belangrijkste domeinen, naast wonen en gezondheid, is participatie. Wie doet mee, wie kan meedoen, wie wil meedoen in de samenleving. En wie blijft achter?

Veel senioren zijn actief, bepalen zelf waar ze aan meedoen en/of helpen anderen. Zoals burenhulp, in verenigingen, als oppas, volgen cursussen et cetera. Ruim een kwart van de senioren is mantelzorger. In deze handleiding wordt een poging gewaagd om de participatie goed in beeld te brengen. Wat verstaan we nu volgens de regels onder participatie. Waarom is het meedoen zo belangrijk en wat kan je doen om je eigen plek in de samenleving te behouden. Welke middelen zijn voorhanden en wat ontbreekt? Deze handleiding is opgebouwd vanuit het theoretische (container)begrip participatie en hoe dat wordt vertaald in de Haagse samenleving.

Een aantal sleutelfiguren wordt aan het woord gelaten. Zij schetsen de praktijk en geven adviezen gebaseerd op hun ervaringen. Die ervaring leert dat ook de senioren met een migratieachtergrond gevraagd moeten worden wat zij belangrijk vinden in deze fase van het leven. Het verwoorden van hun wensen en behoeften was voor de Stedelijke Ouderen Commissie het motief om aan de Werkplaats Sociaal Domein Den Haag & Leiden te vragen mee te denken hoe we die inwoners van de stad erbij kunnen betrekken. Vanuit die vraag is deze publicatie ontstaan. Het helpen bij het vinden van de juiste kanalen van welzijn en zorg. Want veel voorzieningen zijn er, maar worden in het bijzonder door senioren met een migratie achtergrond niet, of weinig benut. Hoofdstukken 9, 10 en 11 zijn praktische handreikingen die gebruikt kunnen worden om de participatie van de met name oudere allochtonen te bevorderen.

Met dank aan alle partijen en personen die een bijdrage hebben geleverd aan deze handreiking. We weten dat dit niet het einde is maar slechts een begin om Haagse senioren ieder op zijn eigen wijze deel te laten uitmaken van deze samenleving. Hieraan werken beroepskrachten, studenten en vrijwilligers samen.

Zo aangenaam mogelijk oud zijn en ouder worden in de stad Den Haag.

Gert van Capelleveen
Voorzitter Stedelijke Ouderen Commissie
Den Haag

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	4
Inleiding Participatie van ouderen in Den Haag	5
1. Den Haag, ouderenparticipatie in een seniorvriendelijke stad	6
2. Balanceren tussen eigen verantwoordelijkheid en ondersteuning	9
3. Participatie van oudere migranten. In gesprek met Lucía Lameiro García, coördinator NOOM	11
4. Participatie over de heg	13
5. Uit huis komen en in beweging blijven	16
6. Als een baby niet huilt, krijgt ze geen speen	18
7. De opbouwwerker als bruggenbouwer tussen twee werelden	22
8. Wat leeft er onder ouderen in Den Haag? In gesprek met drie ouderenconsulenten	26
9. Praktische handreiking: De toolkit Bekend maakt bemind	28
Inhoudsopgave toolkit:	29
10. Praktische handreiking: Handboek participatie in zorg- en welzijnsprojecten	30
Inhoudsopgave Handboek:	31
11. Praktische handreiking: Methodieken om te komen tot participatie	32
12. Nawoord	34

Copyright © 2020 Werkplaats Sociaal Domein Den Haag & Leiden

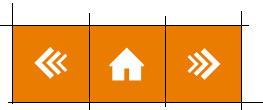
Redactie: Wilma Eleveld, Joost van Vliet (De Haagse Hogeschool)

Eindredactie: Suzan van der Pas (Hogeschool Leiden)

Vormgeving en lay-out: Creja ontwerpen

Fotografie: Erik Schild, NOOM en Hindoe Ouderenbond

ISBN: 9789083074306

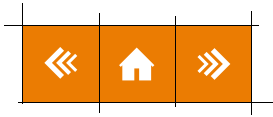
Inleiding Participatie van ouderen in Den Haag

In deze bundel wordt op verzoek van de Stedelijke Ouderen Commissie van Den Haag ingegaan op het begrip participatie voor ouderen in Den Haag. Participatie is een begrip met evenzoveel invalshoeken als meningen. Om richting te geven aan deze veelvormigheid is gekozen voor de volgende definitie hiervan: participatie is alles wat ouderen in staat stelt om invloed uit te oefenen op beslissingen – en om betrokken te zijn bij initiatieven – die hun leven beïnvloeden (bron: Beter Oud, Handboek participatie).

De Stedelijke Ouderen Commissie wil aan de slag met het thema participatie van ouderen in de stad Den Haag. Den Haag is een seniorvriendelijke stad. Een stad die ook vitaliteit en leefplezier als uitgangspunt van beleid heeft geformuleerd. Binnen het vitaal functioneren is participatie van alle ouderen in Den Haag een groot goed. Dat kan op kleine schaal in de buurt en/of binnen de persoonlijke levenssfeer plaatsvinden. Er is door SOC geconstateerd dat ook in Den Haag te weinig een beroep gedaan op wat ouderen nog wél kunnen.

De Werkplaats Sociaal Domein Den Haag & Leiden is gevraagd een praktische en functionele handreiking te maken. Met tips en trucs en do's en don'ts ten aanzien van participatie voor ouderenorganisaties in Den Haag. In de loop der tijd verschoof de vraag naar het schetsen van een beeld van de participatie van Haagse ouderen met een migratieachtergrond. Hiervoor zijn diverse sleutelfiguren met een functie in het Haagse zorg en welzijnswerk benaderd of die expert zijn in het omgaan met oudere migranten. In lijn met de oorspronkelijke vraag zijn enkele verwijzingen opgenomen naar tips om zelf met participatie aan de slag te gaan.

1. Den Haag, ouderenparticipatie in een seniorvriendelijke stad

Joost van Hoof

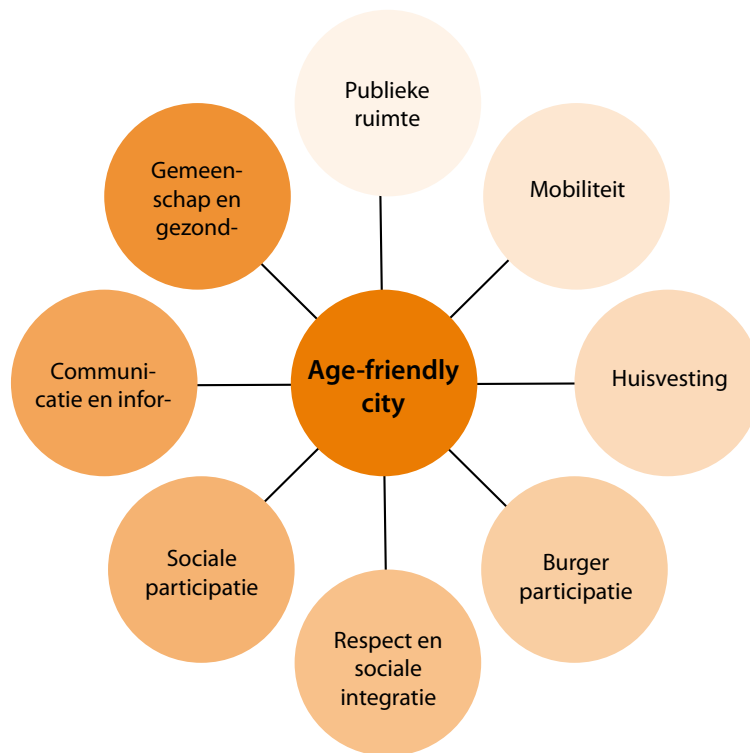
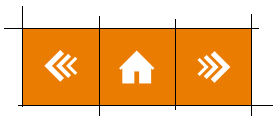
In Nederland moeten ouderen steeds langer thuis blijven wonen en volop meedraaien in de maatschappij. Het wordt beschouwd als ideaal. Maar langer thuis en participeren betekenen voor iedereen wat anders!

Als je kijkt naar Den Haag, dan zie je dat deze stad meer dan een half miljoen inwoners heeft. Het aantal ouderen in Den Haag stad is relatief laag, slechts 14,3 procent van de totale stadsbevolking. Den Haag is dus jong. Dat wil niet zeggen dat er geen ouderen zijn en dat zij een groep vormen zoals alle andere groepen.

Er zijn meer dan 76.000 65-plussers in de gemeente Den Haag, van wie 42 procent ouder is dan 75 jaar. Meer dan 30 procent van de Haagse ouderen heeft een migratieachtergrond. Zo'n 60 procent van de ouderen heeft een lichamelijke beperking, 30 procent een beperking in het dagelijks functioneren en ongeveer 10 procent heeft een vorm van dementie. En 42 procent woont in gestapelde bouw (Van Hoof et al, 2019).

Den Haag heeft een aantal uitdagingen (Van Hoof et al, 2019), zoals de vitaliteit van de oudere inwoners vergroten, eenzaamheid tegengaan en ervoor zorgen dat ouderen langer thuis kunnen wonen. Door een hogere vitaliteit hoopt de stad dat ook de eenzaamheid vermindert. Meer dan de helft van de ouderen in Den Haag heeft gevoelens van eenzaamheid. Een grotere vitaliteit moet samengaan met eropuit trekken, nieuwe verbanden aangaan en nieuwe mensen leren kennen. Ouderen leven gemiddeld twintig jaar langer dan vijftig jaar geleden. Maar wat doe je dan in die twintig extra jaren?

Dit zijn gegevens en statistieken die een fundament vormen voor het belang van ouderenparticipatie in deze seniorvriendelijke stad. Den Haag is druk bezig om seniorvriendelijk te worden, in internationale context ook wel 'age-friendly' genoemd. Maar wat precies maakt een stad als Den Haag nou age-friendly? Eén van de belangrijkste ingrediënten hiervoor is een optimale participatie van ouderen in alle geledingen van de samenwerking. Maar welke geledingen zijn dit? Het eenvoudigst is het om je te baseren op de 'Global Age-Friendly Cities Guide' (WHO, 2007) van de Wereldgezondheidsorganisatie, die steden helpt om age-friendly te worden. Er zijn acht domeinen van een age-friendly stad bepaald, die teruggrijpen op aspecten van de stedelijke samenleving (Figuur 1). De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling is ook actief op het gebied van ouder worden in de stad. Deze organisatie ziet een uitgebreide lijst aan kansen waarvan de samenleving als geheel kan profiteren. Het gaat ook om ouderen zelf, juist in de stad (Martínez-Fernandez, 2012). De kansen moeten we zoeken in nieuwe ontwikkelingen op het gebied van technologie en innovatie, aanpassing van de bestaande woningvoorraad, het organiseren van diensten van ouderen door ouderen in vrijwilligersverband of als zelfstandig ondernemer. Hierbij is participatie van groot belang.

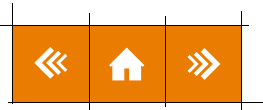

Figuur 1. De acht domeinen van een seniorvriendelijke stad volgens de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO, 2007).

Maar wat is dan precies participatie? En is de mate waarin ouderen kunnen participeren dan gelijkwaardig? Participatie betekent een actieve deelname. Als er over participatie wordt gesproken is er altijd sprake van een persoon of groep of organisatie die deelneemt en datgene waaraan zij deelnemen. Iedereen kan participeren, maar wellicht niet in gelijke mate. Participatie wordt vaak gekoppeld aan een maatschappelijk doel. Bij de participatie van ouderen moet niet alleen worden gedacht aan vrijwilligerswerk, mantelzorg en het deel kunnen nemen van ouderen in een rolstoel aan activiteiten. Er kan gekeken worden naar de verscheidene manieren waarop ouderen kunnen deelnemen aan de maatschappij. Er zijn zo veel soorten participatie van ouderen denkbaar. Voorbeelden hiervan zijn maatschappelijke participatie, economische participatie, politieke participatie, sociaal-culturele participatie, participatie in de woningbouw en nog meer. Elk met een eigen, specifiekere betekenis. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat ouderen ook het risico lopen op uitsluiting. Je moet oppassen dat als je het hebt over de participatie van ouderen, dat je deze groep niet meteen beschouwt als een groep met een achterstandspositie. Of als een groep die geëmancipeerd moet worden. De huidige cohorten ouderen zijn tegenwoordig steeds beter in staat deel te nemen aan het maatschappelijk verkeer en laten van zich horen. Er zijn zelfs een politieke partij en televisieomroep voor deze doelgroep. Aan de andere kant van het spectrum zijn er ouderen die door hun achtergrond nooit de Nederlandse taal hebben geleerd of die leven met de gevolgen van dementie. Zij zijn het kwetsbaarst en hun stem wordt het minst gehoord. Het is belangrijk dat ook deze ouderen kunnen participeren en dat hun stem wordt gehoord.

Steeds diverser

Ik denk dat net als de stad Den Haag, ook de mate van participeren van ouderen steeds diverser wordt. Grote steden worden steeds diverser en daarmee is het aanbod van diensten aan een continue verandering onderhevig. In het kader van een seniorvriendelijke stad zijn veel partijen bezig met de vraag hoe de stad zich kan ontwikkelen voor een veranderende bevolkingsopbouw. Gezien de enorme verscheidenheid in wat ouderen wensen, is het uitgaan van de grootste gemene deler bij de beantwoording van de eerder gestelde vragen niet altijd verstandig. Den Haag is een multiculturele stad, waarbij de verschillende groepen ouderen in meer of mindere mate hechten aan hun eigen gebruiken en voorkeuren op het gebied van wonen en onderlinge interactie.

De gebouwde omgeving kan een belangrijke rol spelen in het ontmoeten van anderen. Zelfs op een gevorderde leeftijd en al dan niet met gelijkgestemden. Zoals in een buurthuis, op een bankje op straat, in het overdekte winkelcentrum of in een gemeenschappelijke ruimte in een verpleeghuis. Steden bieden veel kansen op interactie. Er zijn immers veel mensen in de buurt met gelijke interessegebieden. Tegelijkertijd bestaat er ook een kans op marginalisering en sociale uitsluiting (Świąder, M., Szewrański, S., & Kazak, J., 2017), mede door de individuele leefstijlen van stadsbewoners. Hier ligt een rol voor hulpverleners in zorg en welzijn en voor gemeenten en corporaties.

Over de auteur:

Joost van Hoof is lector Urban Ageing, faculteit Sociaal Werk en Educatie aan De Haagse Hogeschool

Geraadpleegde literatuur:

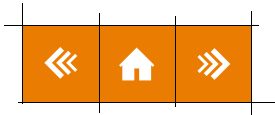
van Hoof, J., Dikken, J., Buttigieg, S.C., van den Hoven, R.F.M., Kroon, E., Marston, H.R. (2020) Age-friendly cities in the Netherlands: An explorative study of facilitators and hindrances in the built environment and ageism in design. *Indoor and Built Environment* 29(3):417-437. doi: 10.1177/1420326X19857216

van Hoof, J. Urban ageing: Prettig en succesvol ouder worden in de stad. Lectorale rede. De Haagse Hogeschool, Den Haag. ISBN 9789090318318

Martínez-Fernandez, C., Audirac, I., Fol, S., & Cunningham-Sabot, E. (2012). Shrinking cities: Urban Challenges of Globalization. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(2), 213-225.

Świąder, M., Szewrański, S., & Kazak, J. (2017). Poverty Risk Index as A New Methodology for Social Inequality Distribution Assessment. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* 245(7):072021 doi:10.1088/1757-899X/245/7/072021.

World Health Organization. (2007). *Global age-friendly cities: A guide*. Geneva: WHO.

2. Balanceren tussen eigen verantwoordelijkheid en ondersteuning

Joost van Vliet

Met het bestuur van de Stedelijke Ouderen Commissie (SOC) Den Haag is gesproken over participatie. De gesprekspartners namens het bestuur van de SOC waren Gert van Capelleveen, Rudolf Feber, Bob Meerstadt, Homa Ashtari en Henny Weerman. Het blijkt voor de SOC zoeken naar een balans tussen eigen verantwoordelijkheid van de mens om er zelf wat van te maken en de behoefte om te willen zorgen voor de ouderen in de stad.

Praktisch participeren

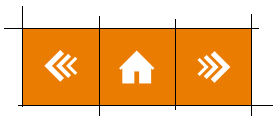
We zien dat we snel op meta-niveau aan het praten zijn. Maar we moeten ook proberen om zo dicht mogelijk op de ouderen uit de stad aan te sluiten. Zodat we daar de signalen oppakken en deze zo nodig op kunnen schalen. Er zijn verschillende manieren hoe we informatie ophalen. We zetten enquêtes uit waarin het seniorenpanel het belangrijkste is. Hierin stellen we aan zo'n 500 ouderen vragen rondom een thema. Afgelopen jaar was het thema betekenisvol ouder worden. De SOC kan als adviesorgaan op basis van deze informatie gevraagd en ongevraagd advies geven, met name aan de wethouder. Ook de algemene ledenvergadering is een plaats waar leden vertellen wat in de eigen achterban speelt. Wij bewaken ook wat de overheid er vervolgens mee doet. Dit jaar is in samenwerking met Xtra en SamenKracht een plan gemaakt in de wijken om mensen zelf zo veel mogelijk aan het woord te laten. Dat is in ieder geval een traject waarin wij participeren en denken dat we iets kunnen betekenen voor de samenleving. Wel zien wij dat we te weinig diversiteit aan tafel hebben zitten; te weinig mensen van andere groeperingen. Terwijl we deze mensen juist wel aan tafel willen hebben. De vraag is; hoe halen we hen erbij?

Mee kunnen blijven doen

De eerste vraag is 'hoe het begrip participatie te duiden'. Er worden vele soorten van participatie genoemd. Voorbeelden hiervan zijn sociale participatie, maatschappelijke participatie en politieke participatie. Welke vorm van participatie is nu relevant voor de SOC? Belangrijk is dat ouderen ertoe doen en mee kunnen doen. Dat ze weten hoe je problemen te boven kunt komen en hoe je een netwerk op kunt bouwen. Een eerste voorbeeld daarvan is de telefooncirkel. In een kleine kring worden mensen dagelijks gebeld met de vraag hoe het met hen gaat. Dat is een vorm van kleine participatie, maar wel betekenisvol. De SOC zoekt daarop naar de volgende stap. Hoe kan dat 'betekenisvol voor zichzelf' door ontwikkelen naar 'betekenisvol voor de omgeving zijn'. Dit is een belangrijk punt waar de SOC als belangenorganisatie naar kijkt. Op zichzelf is participatie relevant om gelukkig en tevreden oud te kunnen zijn. Maar ook naar de omgeving toe is participeren van belang. Bijvoorbeeld dat je op je burens terug kunt vallen. Want wanneer je helemaal geen contact hebt met je burens en er gebeurt wat, dan betekent dat dat je vrijwel automatisch aangewezen bent op professionele organisaties. Als je daar nog terecht komt. Wanneer je aangewezen bent op professionals kost dat geld en geeft dat niet altijd een veilig gevoel. De professionele instanties hebben bovendien veelal wachttijden. Vanuit het perspectief van ouderen zelf is het daarom van belang om je ook te focussen op de buurt. Dat brengt ons bij de volgende stap van participatie, namelijk hoe kan je die buurt activeren? Hoe weet je wie je burens zijn? Wat kan je wel en wat kan je niet aan je burens vragen? Biedt een buurtapp een oplossing?

Nooit gevraagd

Er zijn mensen aan wie nooit wat gevraagd wordt. Dus het begrip betekenisvol oud worden is belangrijk als het gaat om participatie. Laat vooral ouderen 'iets vinden'. Betrek ze, stel vragen en luister naar de antwoorden. Dat is al heel wat waard. De gemeente zegt dat we zelfstandig moeten blijven wonen en moeten participeren. Dit betekent dat wij als ouderen ook daadwerkelijk in de samenleving een functie te vervullen hebben. Er gaat een signaal vanuit dat ouderen een bijdrage kunnen leveren en een onderdeel blijven uitmaken van de samenleving. Maar we zien ook dat eenzaamheid toeneemt bij het langer zelfstandig wonen. Dit wordt versterkt doordat veel organisaties waar ouderen in het verleden gebruik van konden maken er nu niet meer zijn. Dit versterkt het proces waarbij de oudere zich terugtrekt in de eigen woning. Terwijl dat nou juist niet de bedoeling is. Achter de voordeur blijven is het tegenovergestelde van wat de overheid zou willen. Alleen soms gaat het juist wel die kant op.

Er ontstaat discussie over eigen verantwoordelijkheid. In de tijd van de verzorgingsstaat werd die verantwoordelijkheid van de burger ontnomen. De professional wist wat goed voor de burger was. Dat moeten we nu loslaten, en daar hoort ook het dragen van de eigen verantwoordelijkheid bij. Zelf de dingen oppakken en proberen er wat van te maken. Het tegengeluid hierop is dat dit wel moet worden aangestuurd. De SOC kan hier een rol in spelen. Ouderen weten niet hoe ze de dingen kunnen oppakken. Dus is het onze rol hen bij de hand te nemen door te zeggen 'wij zorgen ervoor dat je op een zelfstandige manier de dingen kan blijven doen'. Dat is natuurlijk geen participatie, maar dat betekent dat we knelpunten moeten wegnemen en dat ouderen over de hobbels kunnen worden getild. Zodat zij er niet alleen voor staan. Je kunt bijvoorbeeld niet over participatie praten als de mobiliteit niet goed geregeld is. Ouderen die hierdoor bijvoorbeeld niet naar buiten kunnen worden gedwongen tot een eenzaam verblijf thuis. Participatie wordt ook gezien als een modieus en normatief begrip, waar we met zijn allen weer achteraan gaan lopen.

Politieke lading

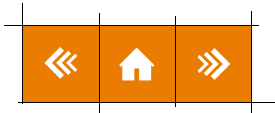
Een ander lid van het bestuur pleit ervoor participatie als een manier van denken te zien: *'Het is veel meer dan alleen een instrument om in te zetten. Het gaat om de vraag 'hoe willen we samenleven?' Participatie heeft wat mij betreft heeft een politieke lading gekregen en tevens een negatieve lading. In een setting waarin alles wordt doorvertaald naar economische waarde. Participatie is een bijdrage leveren aan economische voortuitgang. Nu is ontdekt dat ouderen door participatie ook iets kunnen bijdragen. Dat komt goed uit want ondertussen bezuinigt de overheid op tal van gebieden. Terwijl we ook moeten zorgen dat de ouderen niet depressief zijn en goede zorg krijgen. In veel culturen is de 'wij cultuur' relevant. Hier in de westerse maatschappij heerst de 'ik- maatschappij'. Neem mijn moeder als voorbeeld: Mijn moeder van 90 jaar leeft in Iran en heeft 2 kinderen. Mijn broer leeft al 50 jaar in Amerika en ik woon al jaren hier. Wie helpt haar? Iedereen. De buurvrouwen komen als er iets nodig is, mijn vriendin helpt met medicijnen en gaat mee naar de dokter. En als mensen in haar buurt problemen hebben, komen ze bij mijn moeder huilen. Dat noemen we niet participatie maar dat is cultuur. Een stap van de ik-cultuur naar de wij-cultuur vraagt al een grote omslag. Er wordt een omschakeling bepleit die denk ik niet alleen bij ouderen thuishoort, maar al met jongeren begint die anders moeten worden opgevoed.'*

We moeten beginnen met een andere manier van in het leven staan. Dat is iets waar je oog voor moet krijgen. Het is makkelijk om het woord participatie in de mond te nemen. Het is een modieus begrip, waarin we mee moeten doen om politiek te kunnen scoren. Zo kan je op hoog niveau over participatie praten, maar er moet ook het één en ander geregeld worden. Praktisch door vertaald hebben we instrumenten en projecten nodig om ouderen met elkaar te laten nadenken over de vraag 'hoe kan ik betekenisvol in de wijk samenleven?' En dat je gaat denken 'ik ben ook belangrijk voor anderen'.

Wij denken dat een participatiehandboek helpt om handvatten te vinden in het contact leggen. We kunnen niet in één keer terug naar de oude samenleving, maar we proberen mensen bewust te maken hoe je in het leven kunt staan.

Participatie is volgens ons geslaagd wanneer mensen in staat zijn hun eigen leven op te pakken, actief in contact staan met hun burens om te proberen daarin in zekere mate van betekenis voor elkaar te zijn. Zorg dat je zelf een onderdeel kunt zijn van die samenleving en doe daar uit je eigen verantwoordelijkheid ook zelf het nodige voor. Want dat is de volgende stap; van het individuele naar het collectief. Daar ligt voor de SOC de uitdaging om de aansluiting mee te vinden.

3. Participatie van oudere migranten. In gesprek met Lucía Lameiro García, coördinator NOOM

Wilma Eleveld

De vereniging Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten (NOOM) is op 20 april 2007 opgericht. NOOM stelt zich ten doel collectieve belangenbehartiging ten behoeve van alle oudere migranten in Nederland en voorts al hetgeen daarmee verband houdt in de meest ruime zin van het woord.

Lucía Lameiro García is één van de 2 coördinatoren van het Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten. Ik sprak met haar op het kantoor van NOOM in Utrecht over participatie van oudere migranten en de rol van NOOM daarin. Zij verwoordt het aldus: "NOOM wil de positie van oudere migranten verbeteren in samenwerking met sleutelfiguren en besturen van migrantenorganisaties, maar natuurlijk ook in samenwerking met zoveel mogelijk andere organisaties die opkomen voor kwetsbare burgers in Nederland." Lucia stelt dat NOOM als enige organisatie in Nederland in staat is om een groot deel van de migrantenouderen te bereiken. In het bijzonder die ouderen die anderen niet weten te bereiken. Als voorbeeld geeft zij het project Zorg Verandert: bijna 20.000 migrantenouderen en mantelzorgers hebben meegedaan aan een informatie- en/of dialoogbijeenkomst georganiseerd door het NOOM. Haar collega, Jeanny Vreeswijk-Manusiwa, houdt zich bezig met de portefeuille zorg en welzijn en Lucia zelf gaat over de portefeuille inkomen en AOW.

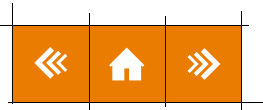
Het bestuur bestaat uit 8 leden die de verschillende migrantengemeenschappen vertegenwoordigen. Het Comité van Aanbeveling is als volgt samengesteld. Marilyn Haimé, vertegenwoordiger van NOOM in de Raad van Ouderen van het Ministerie van VWS, oud Tweede Kamerlid Ans Willemse, oud directielid Zorgbelang Nederland Cock Vermolen en dr. Özgül Uysal-Bekir, die haar proefschrift heeft gewijd aan dementie bij oudere migranten.

Het netwerk van het NOOM bestaat uit enkele honderden actieve vrijwilligers en sleutelfiguren met een migratieachtergrond. Daarnaast rekent het NOOM echter ook tot haar netwerk de vele Nederlandse vrijwilligers en professionals verbonden aan organisaties met wie wordt samengewerkt en die zich inzetten om de positie van migrantenouderen te verbeteren. Met deze vrijwilligers en sleutelfiguren is er door de jaren heen een stevige vertrouwensband ontstaan. Zij nemen jaarlijks deel aan trainingen en andere NOOM-activiteiten. Ook gaan zij op pad om voorlichtings- en gespreksbijeenkomsten te organiseren over belangrijke onderwerpen. Bijvoorbeeld over AOW en AIO, over de zorg, het bespreekbaar maken van ouderenmishandeling enzovoort. Hiervoor ontvangen zij een vrijwilligersvergoeding van NOOM, als tegemoetkoming in de vele uren die zij hieraan besteden en de kosten die zij hiervoor maken.

De voorlichtings- en gespreksbijeenkomsten geven zij letterlijk en figuurlijk in de eigen taal zodat belangrijke informatie ook de meest kwetsbare ouderen bereikt zodat ook zij beter in staat zijn om mee te doen in de samenleving. Op hun beurt genieten de sleutelfiguren en vrijwilligers van het vertrouwen binnen hun gemeenschappen. Vertrouwen die zij in de meeste gevallen hebben verdiend door zich jarenlang belangeloos voor anderen in te zetten, al dan niet binnen eigen organisaties.

Ik spreek met Lucia vooral over de centrale vraag in dit interview: hoe bereik je migrantenouderen?

Deze migranten, waar komen ze wel? In de moskee, de kerk, bij de zelforganisaties. De plekken waar zij zich welkom voelen, waar naar ze wordt geluisterd en waar hen een helpende hand wordt geboden. Eén van de sleutels is dus investeren in zelforganisaties en de netwerken rondom migrantenouderen en dat heeft tijd nodig. Je zult een duurzame relatie aan moeten gaan om iets te bereiken. Een eenmalige ontmoeting organiseren in bijvoorbeeld de bibliotheek is dus niet genoeg. Dat betekent dat je soms wel enkele jaren met een groep moet samenwerken om het gewenste resultaat te bereiken. Je start bijvoorbeeld met mensen die willen. In Rotterdam komt een groepje Kaapverdische ouderen wekelijks bijeen om de Nederlandse taal te leren. Bij dit groepje haakt NOOM aan via de vrijwilligers die door het NOOM zijn getraind en die hen één keer per maand voorlichting bieden over bijvoorbeeld gezonde voeding. Maar ook andere thema's komen daarbij aan bod, zoals bijvoorbeeld armoederegelingen. Belangrijk is volgens Lucia om de sleutelfiguren binnen een gemeenschap te vinden en hun kennis en netwerken te benutten. Zij spreken de taal en weten welke behoeften er leven in de gemeenschap. Bij die behoeften moet je aansluiten. Het bereiken

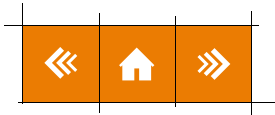
van migrantenouderen gaat dus via tussenstapjes. In de wereld van oudere migranten zijn veel vrijwilligers actief die activiteiten organiseren en contacten met andere organisaties onderhouden. NOOM noemt hen sleutelfiguren of bruggenbouwers. Zij zijn de aangewezen personen om in contact te komen met oudere migranten.

Sociaal Vitaal in Kleur

Lucia vindt de kijk op participatie te beperkt. Zij geeft aan dat participatie gaat om kunnen meedoen aan de samenleving, in de breedste zin van het woord. Dus participatie is ook dat als ik mij eenzaam voel of ik niet weet waar ik terecht kan met mijn hulpvraag, ik bij iemand terecht kan. Je hebt de ander nodig, want aan zelfredzaamheid zoals we die vaak promoten, zit ook een grens. De gedigitaliseerde wereld en de voortdurende veranderingen in wetgeving maken dat je voortdurend ondersteuning nodig hebt van anderen. Daarbij moet je ook oog hebben en iets willen doen aan de armoede onder oudere migranten. Een groot deel is door hun financiële situatie simpelweg niet in staat om mee te doen en komen niet buiten de deur. Daar zal je dus ook iets aan moeten doen. Hoe wij bij NOOM de participatie oppakken is bijvoorbeeld te illustreren met ons nieuwe programma, het project 'Sociaal Vitaal in Kleur'. In een aantal steden heeft NOOM al enige jaren het programma Sociaal Vitaal verzorgd. Dit is een vervolg daarop en zal de komende drie jaar in Rotterdam worden uitgevoerd. Doel van Sociaal Vitaal in Kleur is dat de zelfredzaamheid en de veerkracht van kwetsbare ouderen wordt bevorderd en dat er sociale verbinding optreedt tussen ouderen. Het project Sociaal Vitaal in Kleur is opgezet om ouderen te stimuleren om meer te bewegen én tegelijkertijd hun netwerken te versterken. We bevorderen de samenredzaamheid in feite en daarmee voorkomen we en bestrijden we ook de eenzaamheid, die onder migrantenouderen zelfs vaker voorkomt dan onder ouderen met een Nederlandse achtergrond. Ook hier spelen sleutelfiguren en vrijwilligers een grote rol, zij zijn onmisbaar. Dat vraagt van de gemeente een meerjarige investering in deze structuren. Belangrijk is om te beseffen dat je hiermee ouderen in staat stelt om langer thuis te blijven wonen en dat ouderen die actief zijn langer gezond blijven. We weten inmiddels dat migrantenouderen 3 tot 4 keer meer kans hebben op dementie en dat actief blijven kan bijdragen aan langer gezond blijven. NOOM zet zich samen met het ministerie van VWS in om zoveel mogelijk gemeenten van het belang van Sociaal Vitaal in Kleur te overtuigen.

Graag verwijst ik naar onze website, waar in de toolkit 'Bekend maakt Bemind' (zie hoofdstuk 9 in deze publicatie) een stappenplan wordt aangeboden om met migrantenouderen gezamenlijke concrete activiteiten te organiseren. Een eerste stap om tot maatschappelijke participatie te komen. Ook informatie over [Sociaal Vitaal in Kleur](#), andere activiteiten van NOOM en achtergrondinformatie met betrekking tot migrantenouderen is hier te vinden.

4. Participatie over de heg

Joost van Vliet

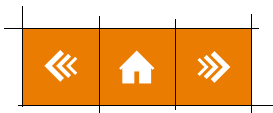
'Meedoen', 'erbij horen', 'actief burgerschap', 'participeren'; het zijn de trefwoorden die je overal tegenkomt en gebruikt worden door beleidsmakers, wetenschappers en beroepskrachten. Maar voor veel mensen zijn de dingen die zij doen gewoon bezigheden uit het dagelijks leven. Dat noem je zelf niet zo snel "participatie".

Participatie is een woord met vele gezichten en vele betekenissen. In het dagelijks leven gaat het om een alledaags praatje over de heg met de burens, het op bezoek gaan bij familie en vrienden, het met andere mensen genieten van kunst en een wandeling door het bos. Voor anderen is het meewerken en meebesturen, demonstreren in Den Haag, de politiek in gaan of strijden voor een beter milieu. We doen van alles uit interesse, vanuit plichtsgevoel, om niet alleen te zijn of als tijdsbesteding. Participatie is in feite geen woord uit de leefwereld van alledag. Dat woord wordt veel vaker gebruikt in de wereld van beleid en beheer, systeemwereld genoemd. Participatie is als zodanig een geïnstitutionaliseerd begrip. Het heeft een politieke lading gekregen, met aandacht voor onder meer maatschappelijke participatie (meebesturen), politieke participatie (stemmen, lid zijn van een politieke partij) en economische participatie (werkzaam zijn). In dit betoog wordt aandacht gevraagd voor participatie met de kleine p. Namelijk de vormen van participatie die in het leven van mensen relevant zijn, maar zich buiten het blikveld van de overheid afspelen. Voorbeelden hiervan zijn het hebben van contact met de burens en informele vormen van organisatie.

Meedoen is vanuit het dagelijks leven eerder een bruikbare term dan participatie. Het is de expressie van de mens als sociaal wezen dat de ander nodig heeft om zin te ervaren, het leven betekenis te geven en om niet eenzaam te worden. Meedoen heeft een sterke relatie met gezondheid. Zo zei één van de deelnemers aan het onderzoek 'Nederlanders aan het woord over gezondheid en gezond leven' over diens kijk op gezondheid: *"Ondanks een gezondheidshandicap, wat je ook mag hebben, toch nog overal aan deel kunnen nemen."* (Kooiker, 2011). Gezondheid betekent voor veel mensen dat ze kunnen meedoen, participeren. Ze willen energie hebben om het leven aan te kunnen. Wanneer dat lukt, dan kunnen ook mensen met een ziekte zich gezond voelen en meedoen. In die zin staat participatie dan ook voor allerlei persoonlijke positieve aspecten, zoals zelfontplooiing, betrokkenheid en sociaal contact.

Marja Jager-Vreugdenhil (2011) helpt ons met het vinden van woorden voor participatie met een kleine p door een onderscheid te maken tussen sociale participatie en maatschappelijke participatie. Begrippen die naar haar idee nogal eens door elkaar worden gehaald. Maatschappelijke participatie gaat volgens haar om het deelnemen aan formele organisaties in het private domein. Hier zijn de contacten verbonden aan een breder maatschappelijk of publiek doel, bijvoorbeeld een vereniging laten functioneren of samenwerken voor een betere wereld. Sociale participatie is het deelnemen aan informele, ongeorganiseerde verbanden. Hierbinnen zijn sociale contacten een doel op zich. Er is geen hoger doel aan verbonden dan gewoon samen zijn of samen bezig zijn.

Ondanks het feit dat sociale participatie zich buiten de waarneming van instituties zoals de overheid afspeelt, bestaan er toch allerlei beelden over. In beleid wordt bij sociale participatie vaak een relatie gelegd met kwetsbare bevolkingsgroepen, die in de ogen van dat beleid onvoldoende zouden participeren. Zonder direct te weten waar het leven van de betrokkenen uit die doelgroep nu feitelijk mee gevuld wordt. Ouderen met een migratieachtergrond is zo'n doelgroep. Vanuit de systeemwereld is deze categorie mensen slecht zichtbaar, waardoor gemakkelijk de verbinding wordt gelegd met zwak sociaal participeren en kwetsbaarheid. Tineke Fokkema (2019) heeft zich verdiept in de leefsituatie van oudere migranten. Zij stelt dat de migratiestap en het besluit hier te blijven velen geen windeieren hebben gelegd. Zo zijn ze ten opzichte van hun leeftijdsgenoten in Marokko en Turkije welvarender, hebben ze toegang tot betere medische zorg, zijn de toekomstperspectieven voor hun (klein)kinderen gunstiger en is er hier meer ruimte voor persoonlijke vrijheid. Bovendien doet het algemene beeld van kwetsbaarheid geen recht aan de vele Marokkaanse en Turkse migrantenouders die wél over de juiste hulpbronnen beschikken om op een veerkrachtige manier oud te worden.

De participatieladder als meetlat

Participatie wordt geregeld verbeeld in participatieladders, waarbij bepaalde vormen van participatie hoger op de ladder staan dan andere vormen. Het laat zich raden dat sociale participatie onder aan de ladder bungelt; eigen belang scoort lager dan maatschappelijk belang. Een bekende 'straatladder', waarin de maatschappelijke participatie van wijkbewoners wordt verbeeld is die van Thomas (1995) (zie afbeelding 1).

AFBEELDING 1: De participatieladder van Thomas (1995)

niveau	Overheersend kenmerk van de straat volgens het oordeel van bewoners
11	<i>Besturen en leiden van maatschappelijke/publieke rechtspersonen</i>
10	<i>(Samen)werken met politici en beleidsdiensten</i>
9	<i>Samenwerken met andere buurtorganisaties</i>
8	<i>Meedoen in een buurtorganisatie</i>
7	<i>Deelnemen aan buurtactiviteiten</i>
6	<i>Informele wederzijdse zorg en dienstverlening</i>
5	<i>Meedoen in informele netwerken</i>
4	<i>Het hebben van sociale contacten in de buurt, de kerk en sportclub</i>
3	<i>Routinematige contacten, zoals periodiek oppassen op (klein)kinderen</i>
2	<i>Toevallige contacten, bij bijvoorbeeld de bushalte of bij de bakker</i>
1	<i>Wederzijdse herkenning (en erkenning)</i>

Veel latere ladders zijn van dit concept afgeleid. Anke Siegers geeft in *De nieuwe route* (2016) een alternatief voor een maatschappelijke participatieladder, die zij 'de trap van eigenaarschap' noemt. Haar gaat het vooral om als mens serieus genomen te worden bij vormen van inspraak. Eigenaarschap geven helpt om achtereenvolgens uit de positie van afhankelijkheid, naar onzekerheid, naar verantwoordelijkheid uiteindelijk door te groeien naar eigenaarschap.

Eigenaarschap wordt mensen vaak niet gegund. Wanneer een straat opnieuw wordt ingericht of wanneer een stad zich ontpopt als leefstijdvriendelijke stad, wordt de mens die aan die straat of in die stad woont nog te vaak niet betrokken.

Meer gelijkwaardig kijken naar participatie

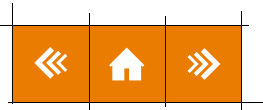
Om participatie met een kleine p meer recht te geven moeten we af van deze hiërarchie van de participatieladder. We zouden ook horizontaal kunnen kijken naar vormen van maatschappelijke participatie. Waarbij de ene vorm op de andere kan aansluiten, maar niet persé de ene uitingvorm beter wordt gewaardeerd dan de andere. Je hoeft niet hogerop om een beter mens te worden. Waar het immers vooral om draait in het leven is 'meedoen'. Als we zo naar participatie kijken, kunnen we ook makkelijker de verbinding leggen met maatschappelijke en politieke participatie. Want om zichtbaar te worden als individu of als groep heb je die stap wel te maken. Dat helpt jezelf, maar is ook in het belang van de samenleving als geheel.

AFBEELDING 2: Meedoen in verschillende uitingen van sociale participatie

Sociale participatie	Maatschappelijke participatie	Politieke participatie
Spontaan	Gemeenschappelijk doel	Meebesturen
Geen hoger doel	Georganiseerd	Meebeslissen

Maatschappelijk nut

Een geregeld contact met onze burens of het opzoeken van een oude vriend(in) kan genoeg zijn voor een goed gevoel en het ervaren van zin. Toch zit daar nog een andere, collectieve dimensie aan. Omkijken naar de ander is niet alleen belangrijk voor dat individuele goede gevoel, maar ook voor de samenhang in de maatschappij. Dus ook voor welzijn en welvaart. Dat

buurvrouwen met elkaar een dagje uit gaan en elkaar een pannetje soep brengen als je denkt dat de ander daar behoefte aan heeft, is een heel belangrijke vorm van sociale participatie. Sociale participatie heeft daardoor een maatschappelijk nut, omdat dat het weefsel vormt waarin het fijn is om te leven en te werken. Als wij in een samenleving willen wonen waar het ook fijn is om te zijn, is het nodig dat we bereid zijn naar de ander om te kijken. In hoge mate zal dat informeel zijn, via de achtertuin over de heg. Maar soms is het nodig om ook formeel je te laten zien. Door bijvoorbeeld op te komen voor mensen zoals jij, leeftijdsgenoten of geloofsgenoten. Soms is het ook nodig om op te komen voor mensen zoals jij. Formele participatie kan leiden tot zichtbaar worden voor overheidsinstanties, waardoor je de leefomgeving kunt verbeteren. Door mee te beslissen kan een sterkere invloed uitgeoefend worden om de leefomgeving nog beter te maken. Kleine p heeft soms de kracht van de instituties nodig om te werken aan voorwaarden. Voor oudere migrantengroepen, waar vooral veel over in plaats van met wordt gedacht, is het de uitdaging om maatschappelijk en politiek te willen participeren. Maatschappelijke participatie maakt het sociaal participeren over de heg net even wat gemakkelijker.

Over de auteur:

Joost van Vliet is docent aan de faculteit Sociaal Werk en Educatie aan De Haagse Hogeschool en projectcoördinator van de Werkplaats Sociaal Domein Den Haag & Leiden.

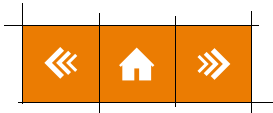
Geraadpleegde literatuur:

Fokkema, T. (2019) Migranten van het eerste uur: een verloren generatie op leeftijd? Erasmus School of Social and Behavioural Sciences Erasmus Universiteit Rotterdam

Jager-Vreugdenhil, M- (2011) Spraakverwarring over participatie, Journal of Social Intervention: Theory and Practice Volume 20, Issue 1, pp. 76–83

Siegers, A.(2016) de nieuwe route, Pumbo.nl

Thomas, J.C.- (1995) Public participation in public decisions: New skills and strategies for public managers geraadpleegd via www.auctions.canadaspace.com

5. Uit huis komen en in beweging blijven

Wilma Eleveld

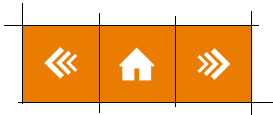
Hij oogt als een bevlogen, actieve en spirituele man, die zich met een groot hart inzet voor de Hindoestaanse gemeenschap in Den Haag. De heer Mathura is voorzitter van de Hindoe Ouderenbond. Naast zijn werk als voorzitter is hij werkzaam als hindoe priester. Hij heeft een belangrijke centrale rol in de Hindoestaanse gemeenschap in Den Haag en vervult een rol als sleutelfiguur.

De doelstelling van de ouderenbond is om Hindoestaanse ouderen te informeren en voor hun belangen op te komen. De ouderenbond telt 700 leden in Den Haag. 75% van deze leden is alleenstaand. Een belangrijk doel waar de ouderenbond voor staat is het activeren van deze oudere mensen. Door ze actief te benaderen, naar ze te luisteren en ze uit te nodigen voor themamiddagen haalt de ouderenbond ze achter de voordeur vandaan. De ouderenbond heeft daarmee een signalerende functie en wil de verantwoordelijkheid voor gezondheid en welzijn weer bij de mensen terugbrengen.

Dhr. Mathura vertaalt participatie als meedoen en aanwezig zijn op bijeenkomsten. Je geen slachtoffer meer voelen maar zelf verantwoordelijkheid dragen voor je gezondheid en welzijn. Het gaat om uit huis komen en in beweging blijven. De ouderenbond organiseert themamiddagen rondom veilig en gezond ouder worden. Dit doen ze bijvoorbeeld in samenwerking met GGD Haaglanden en Stichting PEP (wat staat voor 'Participatie Emancipatie Professionals' in Den Haag). Deze middagen worden goed bezocht. Op deze middagen koppelen ze mensen soms aan elkaar, waardoor mensen zich minder eenzaam en meer gezien voelen. De themamiddagen worden altijd gestart met een gebed. Dhr. Mathura leidt dit gebed en vindt het belangrijk dat mensen zich gezien voelen, maar ook dat zij gefocust zijn voor de bijeenkomst.

De ouderen geven soms zelf aan waarover zij een voorlichting willen. Dit kan gaan over veiligheid op straat, straatverlichting et cetera. Soms helpt de ouderenbond met hele praktische zaken zoals het verkrijgen van een scootmobiel via het Wmo-loket. Dhr. Mathura is altijd docent geweest in het mbo-onderwijs. Hij geeft nog steeds digitale cursussen aan leden van de bond. Zo leren zij een tablet hanteren en e-mails te versturen. Het mes snijdt dan aan twee kanten. Ouders zoeken contact met hun kinderen en op de cursus contact met elkaar.

De bond speelt ook een rol in gesprekken over thema's die leven onder Hindoestaanse ouderen. Dit zijn bijvoorbeeld thema's die te maken hebben met de ouder-kindrelatie, opvoeding, het omgaan met jonge mensen die zelfstandig gaan wonen, omgaan met jongeren met problemen (rondom verslaving, criminaliteit et cetera). De bond biedt een luisterend oor en zorgt dat mensen elkaar vinden of de juiste professional of begeleiding weten te vinden. Ouderen zoeken vaak een luisterend oor. Zijn rol als priester en geestelijk verzorger biedt de oudere erkenning.

De ouderenbond is neutraal en bemoeit zich niet echt met politieke zaken. De bond draagt wel via SOC onderwerpen aan die leven onder de Hindoestaanse ouderen. Er is bijvoorbeeld gdeesproken over veiligheid op straat, leuningn aan bankjes, overlast door vuurwerk en achtergronden van de Wmo.

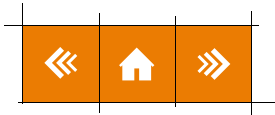
De Haagse gemeenteraad organiseert elk jaar een dag waarbij de verschillende partijen om de tafel zitten. Hier worden dan onderwerpen besproken die leven in de Hindoestaanse gemeenschap.

Dhr. Mathura is nog lang niet klaar. Zijn bijdrage voor 2020 blijft: mensen uit huis halen en stimuleren om in beweging te komen.

Over de auteur:

Wilma Eleveld is docent aan de faculteit Sociaal Werk en Educatie van De Haagse Hogeschool.

6. Als een baby niet huilt, krijgt ze geen speen

Fatos Ipek

Ik ben benaderd om antwoord te geven op de vraag 'waar willen oudere Haagse migranten over meepraten?' Mijn eerste reactie was toen 'waarover niet?' De gestelde vraag bleef lang in mijn hoofd hangen en ik vond dat ik hier wat meer over te zeggen had dan alleen deze eenvoudige reactie. Maar het is echt wat het is. Op dit moment kunnen (niet-westerse) oudere Haagse migranten helemaal niet meepraten in onze stad wat betreft zaken die hen aangaan. Letterlijk en figuurlijk. Bovendien, DE oudere migrant bestaat niet. In dit hoofdstuk heb ik het over Turkse en Marokkaanse ouderen die in Den Haag wonen. Wie zijn deze Turkse en Marokkaanse Hagenaars? Waarom kunnen ze niet meepraten? Wat zouden beleidsmakers en ouderenorganisaties moeten doen zodat deze ouderen wel kunnen meepraten en meedoen? Zijn de ouderen aan zet? Of zijn de beleidsmakers en ouderenorganisaties aan zet?

Turkse en Marokkaanse ouderen in Den Haag

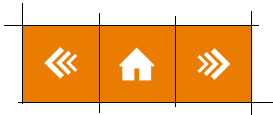
Op 1 januari 2016 telde Den Haag 73.310 inwoners van 65 jaar of ouder waarvan 20.976 een migratieachtergrond hebben (Ouderenmonitor 2017 Gemeente Den Haag). Turken en Marokkanen zijn na Surinamers de grootste groepen. Met name de positie van Turkse en Marokkaanse ouderen vraagt om extra aandacht. Dit omdat de taal en cultuur anders zijn dan de Nederlandse taal en cultuur. Turkse en Marokkaanse ouderen kennen het concept van participatie helemaal niet. In de wij-cultuur is participatie een vanzelfsprekend gegeven. Dat is anders dan het in de westerse ik-cultuur die voorschrijft dat ze zouden moeten participeren. De wij-cultuur leert dat je moet zorgen voor elkaar. De ik-cultuur zegt dat je eerst voor jezelf moet zorgen en is het tegenovergestelde van hun zorgzame normen en waarden. Turkse en Marokkaanse ouderen hebben over het algemeen een slechtere gezondheid dan westerse en hoger opgeleide ouderen. Matige taalvaardigheid en lage opleiding hebben een negatieve invloed op de gezondheid. Turkse en Marokkaanse ouderen waren in hun jonge jaren aan het (over)leven en sparen voor later. Ook leefden men met één been in land van herkomst en één been in Nederland. Ze dachten niet na over ouder worden in Nederland en droomden van remigratie of pendelen tussen het mooie van twee werelden. Maar die dromen kwamen door de rauwe werkelijkheid niet uit. Een slechte gezondheid, laag inkomen en (klein)kinderen houdt hen hier. Ze leven steeds vaker geïsoleerd en het algemeen maatschappelijk aanbod voor ouderen bereikt hen niet of onvoldoende. Hun kinderen zijn druk met hun eigen levens en pogingen om te participeren. Bovendien zijn de Turkse en Marokkaanse ouderen niet georganiseerd en is er geen enkele partij in de stad die hun belangen professioneel vertegenwoordigd. Als ze al mee zouden willen of kunnen praten, wie luistert er naar hen? Wie vraagt hen iets over wat hen aangaat?

Nooit geleerd om te participeren

Om antwoorden op bovenstaande vragen te krijgen heb ik gesproken met professionals die met migrantenouderen werken. Ze bevestigen dat wat ik ook heb geconstateerd in de jaren dat ik mij inzet voor deze groep ouderen. Turkse en Marokkaanse ouderen kunnen door de cocktail van omstandigheden niet meedoen. Bij de vrouwen is het probleem groter dan bij de mannen. Ook overlijden mannen vaak eerder.

"Zij hebben nooit geleerd om op te komen voor zichzelf, altijd eerst ouders gehoorzamen daarna je man waar je mee getrouwd bent. Veel vrouwen zijn weduwe, doordat al die jaren vrouwen niets alleen mochten doen en altijd thuis voor de kinderen moesten zorgen werden zij achtergesteld. Op het moment dat je je echtgenoot verliest sta je er helemaal alleen voor en wordt je afhankelijk van je kinderen (als je ze al hebt), die hierna over alles beslissingen nemen". Canan Yenice, voormalig projectleider Netwerk Oudere Migrant Brabant.

De eerste generatie ouderen komt over het algemeen uit plattelandsgebieden. Ze hadden niet altijd toegang tot onderwijs, hierdoor is men laaggeletterd of analfabeet. De mannen werkten, de vrouwen zorgden. Ze komen uit landen waar participeren veelal in de kleine kring van familie of eigen gemeenschap voorkomt. Vanuit de overheid is participatie niet iets wat wordt aangejaagd. In tegenstelling tot Nederland waar participatie, meedoen, meepraten common sense is geworden. De eerste generatie had geen hobby's en kwam hier om te werken en terug te keren. Actief meedoen of meepraten kennen ze niet, want ze hebben zich lange tijd gast gevoeld en stelden zich veelal onderdanig en dankbaar op.

Hoe kunnen we Turkse en Marokkaanse ouderen mee laten doen?

Om te beginnen door de oudere migranten serieus te nemen. De vraag “waar wil de oudere Haagse migrant over meepraten?” impliceert dat oudere migranten aan zet zijn, maar dat kunnen ze helemaal niet zonder echte uitnodiging of hulp. Als oprichter van stichting OMAZ (Oudere Migrant Aan Zet, www.omaz.nu) ben ik van mening dat diverse partijen in Den Haag ook aan zet zijn. Vanuit OMAZ willen we de stem van oudere migranten laten horen door hun verhalen op te halen en deze te vertalen naar beleidsmakers en professionals die hen niet weten te bereiken. Want ouderen willen wel degelijk meepraten maar weten niet hoe. En wie heeft ze tot nu toe daarvoor uitgenodigd? OMAZ wil benadrukken dat beleidsmakers, welzijnswerkers, sociaal ondernemers en de Turkse en Marokkaanse gemeenschap de oudere migranten actief zouden moeten helpen om te gaan participeren. *It takes two to tango*. Ouderenconsulenten en beleidsmakers zijn ook aan zet om de onzichtbare Turkse en Marokkaanse ouderen zichtbaar te maken. Zij zullen met praktische en onorthodoxe stappen de ouderen een hand moeten reiken. Door achter hun pc's en werkplekken vandaan te komen en de stad in te lopen. De markt, de moskee, zelfs de supermarkten. Zoals diverse sociale initiatieven tegen eenzaamheid bijvoorbeeld al in Albert Heijn aanwezig zijn. Vanuit OMAZ hebben we in ieder geval een start gemaakt met het verhalenproject HAYAT. Een belangrijk thema is “ouder worden in Nederland”. We gaan de stad in en gaan in gesprek met Turkse en Marokkaanse ouderen in hun eigen taal. Dit project wordt gefinancierd door diverse landelijke fondsen.

“Verdiep je in de achtergrond van de doelgroep en heb oog voor ieders behoeften en mogelijkheden. Ga niet van alles zelf bedenken wat ze mogelijk kunnen of willen doen maar vraag of informeer waar zij behoefte aan hebben en betrek ze zelf bij de activiteiten/ beslissingen. Schakel sleutelfiguren in die dezelfde taal spreken.” Gul Dolap, oprichter dagopvang Beytna in Amersfoort.

De professional en ook de overheid is aan zet

Ik wil hier enkele voorbeelden geven waarmee duidelijk wordt hoe we oudere migranten niet of onvoldoende de hand reiken en soms uitsluiten bij beleid. Waardoor men niet kan participeren. In feite geldt dit ook voor laaggeletterde Nederlandse ouderen. Ook een vergeten groep ouderen? Ik pleit ervoor dat we actief beleid voeren om alle ouderen in te sluiten in beleid en praktijk en niet alleen de mondige hoogopgeleide ouderen horen en bereiken. Het gaat al fout bij het formuleren van beleid en vervolgens dus ook bij de uitvoering. Beleid wordt geformuleerd voor de grote gemene deler. We bereiken Turkse en Marokkaanse ouderen in Den Haag op dit moment niet of mondjesmaat en dus is het te vroeg (of te laat?) om de vraag ‘waar willen oudere migranten over meepraten?’ te stellen. Ze zijn nooit serieus uitgenodigd of gevraagd om mee te praten. Is dat dan maar hun eigen schuld?

“We kunnen ze niet vinden”.

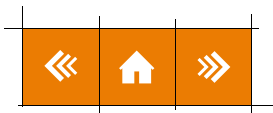
“We kunnen geen afspraken met ze maken”.

“Ze spreken de taal onvoldoende”.

“Als ze wat willen, dan moeten ze zich maar organiseren”.

Dit zijn opmerkingen die ik in mijn 25-jarige werkervaring veelvuldig hoor. We kunnen wel eisen dat ze de taal maar moeten leren, dat ze maar moeten komen naar de geboden activiteiten, dat ze zich moeten organiseren, maar we zouden ook kunnen kijken hoe we deze ouderen met informatie en activiteiten kunnen gaan bereiken. Om vervolgens te luisteren naar waar zij behoefte aan hebben en hen uit te nodigen om talenten en wijsheden in te zetten voor onze stad. Participatie: daarvoor moeten twee partijen in beweging komen. In dit geval de ouderen, maar daarvoor moeten eerst de kaders door beleidsmakers worden geschapen.

In het Turks heb je een gezegde: “Aglamayan bebege emzik vermezler”. Vrij vertaald: “Als een baby niet huult, krijgt ze geen speen”. Turkse en Marokkaanse ouderen zijn trotse mensen die onafhankelijk en niemand tot last willen zijn. Dus huilen ze niet, dus worden ze genegeerd, dus doen ze niet mee.

Voorbeeld 1: Over welke ouderen hebben we het?

In het gemeentelijk ouderenbeleid worden drie doelgroepen beschreven:

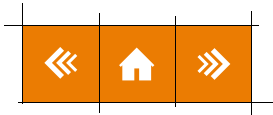
1. de 60/70-plusser die goed mee kan doen
2. de vitale 80-jarige
3. de kwetsbare 90-plusser

Oudere migranten zijn sneller oud en hebben veelal een slechter inkomen. Ze halen mondjesmaat de 80 jaar, laat staan dat ze dat vitaal doen. 90-jarige Turken of Marokkanen uit de eerste generatie zullen we weinig tegengekomen. Dus zou er beleid moeten zijn voor de 60-jarige en 70-plusser. “Die goed mee kan doen” is een toevoeging die niet opgaat voor Turkse en Marokkaanse ouderen. De schrijvers van dit gemeentelijk ouderenbeleid zijn uitgegaan van vitale ouderen.

Voorbeeld 2: Age-friendly?

Een ander voorbeeld. Den Haag is een Age-friendly City en nodigt bij presentaties en bijeenkomsten ouderen uit om mee te praten. Surinaamse en Hindoestaanse ouderen zijn vertegenwoordigd. Ik stel vaak de vraag waar de tweede en derde grootste groep oudere migranten is? Het antwoord wat ik sinds jaar en dag hoor is “we kunnen ze niet vinden”. Willen we ze wel vinden, zullen we nieuwe wegen moeten bewandelen. Want als je doet wat je altijd deed, krijg je wat je altijd kreeg.

Voorbeeld 3: Haags Ontmoeten

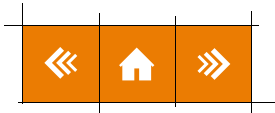
Het derde voorbeeld dat ik wil geven is het gemeentelijk programma Haags Ontmoeten. Haags Ontmoeten is opgezet in opdracht van de gemeente Den Haag als onderdeel van Den Haag seniorvriendelijke stad en het actieprogramma Informele zorg. Het is een voorziening die tot doel heeft het leefplezier en de vitaliteit van ouderen te versterken en die is ondergebracht bij bestaande centra en instellingen voor ouderen. Ik was bij de presentatie van de resultaten van de eerste tien pilotprojecten. Eén pilotproject was voor Hindoestaanse ouderen, met de overige negen waren Nederlandse ouderen bereikt. De projectleiders hadden geprobeerd om migrantenouderen te bereiken maar dat was niet of onvoldoende gelukt. Waarom stelt de financier geen kritische vragen hierbij? We willen toch dat alle Haagse ouderen kunnen participeren?

Tot slot, alles wat je aandacht geeft groeit

Wat Turkse en Marokkaanse ouderen willen, kunnen ze heel goed zelf vertellen. Maar dan moeten wij hen dat vragen. Als wij hen aandacht geven, zal hun participatie groeien. Hiervoor moeten alle partijen in de stad die met participatie en ouderenbeleid te maken hebben de handen ineenslaan. Op onorthodoxe wijze. Professionals die letterlijk en figuurlijk de taal spreken zouden dit heel goed kunnen. Het is vijf over twaalf. Deze groep migranten ouderen gaat de komende decennia sterk in omvang toenemen en “zij hebben behoefte om oud te worden binnen herkenbare omgeving met eigen taal en willen hun oude dag met gelijkgestemden doorbrengen”(CY). Dan kunnen we misschien over vijf jaar een nieuwe handreiking schrijven omdat we dan wel weten waar oudere migranten over willen meepraten. Het is nu nog te vroeg. Maar beter laat dan nooit, toch? Doet u mee?

Over de auteur:

Fatos Ipek is de oprichtster van de stichting OMAZ (Oudere Migrantten Aan Zet) en actief als vrijgevestigd adviseur in Den Haag. Nadere informatie en contact via www.omaz.nu.

7. De opbouwwerker als bruggenbouwer tussen twee werelden

Marianne Ardewijn

Dit hoofdstuk is gebaseerd op het boekje 'Ode aan de Opbouwwerker'. Voor dit boekje zijn opbouwwerkers geïnterviewd. Zij vertellen waarom zij trots zijn op hun vak. In dit hoofdstuk wordt ingezoomd op meerdere facetten van de professionaliteit en vakmanschap van opbouwwerkers.

De steen in de vijver

Samenlevingsopbouw gaat niet vanzelf. Dat vergt onder meer de zichtbaarheid van de opbouwwerker. Om een graag geziene gast te worden in een buurt, om bij bewoners vertrouwen te wekken, moet je als opbouwwerker vaak je gezicht laten zien in het buurthuis, op straat, op de pleinen, in zaaltjes, migrantenkerken en moskeeën. Overal waar de mensen zijn die vormgeven aan de buurt. Daar kan jij de steen in de vijver zijn die een beweging op gang brengt. Maar ondanks die zichtbaarheid, speel je niet de hoofdrol in de community building. Je wordt geacht om achter de coulissen je werk te doen zodra dat mogelijk is. Voor de opbouwwerker was de overgang naar de participatiesamenleving helemaal niet revolutionair. Want juist die opbouwwerker werkte altijd al vanuit terughoudendheid.

"Ik heb als opbouwwerker heel veel projecten van de grond geholpen. Maar mijn mooiste en meest waardevolle project is toch wel De Stiel. Bewoners van de Stieltjesstraat e.o. zijn voor een derde van oorsprong Nederlandse en Surinaamse ouderen (Gemeente Den Haag, wijkprogramma Laakhavens 2016-2019). De andere oudere bewoners hebben een andere etnisch-culturele afkomst. De vragen en behoeften van deze doelgroep lopen uiteen. Men spreekt hier over ouderen tussen 60 en 90 jaar die zelfstandig wonen. Dit zijn ouderen die nog buitenshuis komen en actief deel willen nemen aan activiteiten. Activiteiten die passen bij de eigen identiteit, leefstijl, gezondheid en zingeving. Maar er zijn ook ouderen bij die door hun afnemende gezondheid niet meer alleen buiten komen en afhankelijk zijn van informele zorg en familie.

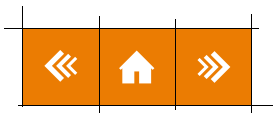
Toen we voor het eerst bij elkaar kwamen, zaten er 24 wijkbewoners met verschillende etnisch culturele achtergronden: mannen, vrouwen, jongeren, volwassenen en echte senioren. Ze hadden al eerder zelf een buurthuis beheerd, maar dat werd gesloten door de gemeente. Velen waren daar nog boos over. De initiatiefnemers van toen wilden niet meer meedoen. Zij hadden hun eigen ouderensoos in de kelder van de flat. Maar deze bewoners wilden dat het buurthuis opnieuw openging. Dat zij daar zelfstandig een programma voor en met de buurt konden organiseren. Voordat De Stiel openging, heb ik, als opbouwwerker veel werk verzet door mensen bij elkaar te brengen, krachten te bundelen, mensen in hun kracht te zetten en een bestuur op te richten.

Ik zette ook actief in op een goede verstandhouding tussen mij en alle betrokken vrijwilligers. Ik faciliteerde het proces. Toen die fase achter de rug was en het buurthuis functioneerde, heb ik mijn intensieve bemoeienis teruggebracht tot alleen present zijn voor wanneer dat nodig is."

Vanaf het allereerste begin was het de bedoeling dat de bewoners op termijn het centrum helemaal zelfstandig gingen runnen. De Stiel wil een centrum worden waar alle volwassenen en ouderen uit de wijk welkom zijn, kortom een centrum waar bewoners vanuit verschillende achtergronden elkaar rond gemeenschappelijke thema's ontmoeten. Een ontmoetingsplek die van betekenis (waardevol) voor buurtbewoners is. Een plek waar 'diverse mensen elkaar vanzelfsprekend tegenkomen en daardoor herkenbaar, vertrouwd en benaderbaar voor elkaar worden' (Reijndorp en Reinders 2010, p. 12). Zo'n plek geeft het gevoel thuis te zijn in de wijk.

"Direct na de opening kreeg ik van vrijwilligers en het bestuur signalen dat ik nog nodig was. Er waren nog te weinig vrijwilligers die de activiteiten konden draaien en er waren in het bestuur een paar meningsverschillen. Ook overleg met de gemeente voeren vroeg kennis en competenties die niet altijd aanwezig was bij alle vrijwilligers."

Wanneer je als opbouwwerker een zelforganisatie ondersteunt, kan je van onderaf die organisatie helpen opbouwen. Voor de terughoudende facilitator die jij wilt zijn, is dit geen sinecure. Zelforganisaties hebben geen baas. Zij kenmerken zich door burgers

die elkaar hebben gevonden rondom een idee, een duurzaam maatschappelijk initiatief, ideaal of belang. Heel breed dus. Het zelforganiserend vermogen van de initiatiefnemers – steeds weer zoeken naar samenhang en verbinding – vormt de basis voor zelforganisaties. Maar bewoners die deel uitmaken van een zelforganisatie weten niet altijd hoe ze het moeten aanpakken. En deelnemers moeten wel door één deur kunnen. De mensen die een vinger in de pap willen hebben, hebben verschillende achtergronden en opleidingsniveaus. Dat kan vroeg of laat tot wrijving leiden. Een opbouwwerker is de professional die situaties creëert waarin mensen bereid zijn om hun eigen ego opzij te zetten. De professional strijkt kleine conflicten en irritaties glad. Hij houdt het gesprek daarover licht en concreet. Hij neemt emotionele afstand, blijft vriendelijk en gul. Hij erkent en waardeert ieders bijdrage [...].

De Stiel heeft afgelopen jaar haar vierde lustrum gevierd.

Uitdagende tussenpositie

Er komt heel wat kijken bij samenlevingsopbouw. In de participatiesamenleving wordt de vorming van zelforganisaties aangemoedigd, waarbij de overheid principieel een stapje terugzet en de opbouwwerker zijn taak laat uitvoeren zolang bewoners die zelf niet kunnen oppakken. Dit vraagt van de gemeentelijke overheid vertrouwen in het professioneel handelen van de opbouwwerker. Dat geeft in die middenpositie tussen burger en overheid weleens spanning. Het kan zomaar zijn dat jouw respect voor de autonomie, zelfregie en emancipatie van bewoners in een bepaalde context groter is dan wat de overheid graag wil zien. In het recente verleden kreeg de opbouwwerker steeds minder ruimte om op onderzoek uit te gaan en om aan te sluiten bij wat in de wijken speelde. In de participatiesamenleving keert het tij, maar nog steeds wordt zijn armslag beperkt door offertetrajecten en aanbestedingsprocessen waarin niet de burger maar de opdrachtgever duidelijk omschrijft welke diensten en resultaten van de opbouwwerker worden verwacht.

Een stem geven aan burgers

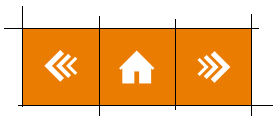
Het dualisme dat in het werk van de opbouwwerker steeds weer opduikt vraagt steeds om omgaan met conflicten en bruggen bouwen. Naast werken voor en met de wijkbewoners heeft de opbouwwerker ook te maken met hiërarchische verhoudingen. In het volgende voorbeeld ontstaat een conflict tussen de opbouwwerker en zijn werkgever.

“Ik kreeg te maken met bewoners van een seniorenflat. Ze hadden een erg hoge jaarafrekening ontvangen van de energiemaatschappij. Daar waren ze zacht gezegd nogal ontstemd over. Ik heb hun klachten geïnventariseerd en hen geadviseerd om allereerst een bewonersorganisatie op te richten en om vervolgens het gesprek aan te gaan met de woningbouwvereniging. Die stond tot dan toe op het standpunt dat er niets aan de hand was met de cv-ketels. Dat de hoge jaarrekening te wijten was aan het stookgedrag van de bewoners.

De bewonersorganisatie kwam erbij. Het eerste gesprek met de woningbouwvereniging heb ik samen met de senioren voorbereid. De voorzitter nodigde daarvoor ook de SP en de PvdA uit. Die politieke fracties stelden later vragen in de raad over de hoge energierekening.

Ik kan niet anders zeggen dan dat de rol van de bewonersorganisatie zeer positief is geweest. De bewonersorganisatie ondersteunde de bewoners deskundig. Ik heb me toen wat teruggetrokken en van een afstand de ontwikkelingen gevolgd. De acties van de bewoners hebben ertoe geleid dat een onafhankelijk bureau een onderzoek heeft gedaan. Daarvan zijn de resultaten nog niet bekend. Ik heb wel gehoord dat er technische maatregelen worden uitgevoerd in de woningen. Of die zullen leiden tot een geringer energieverbruik is natuurlijk de vraag.

In eerste instantie werd mijn rol niet gewaardeerd door de manager van de welzijnsorganisatie waar ik werk. Hij had goede contacten met de woningbouwvereniging en wilde dat graag zo houden. Dus stelde hij voor mij in deze zaak wat meer op de vlakte te houden. Ik heb hem laten weten dat ik als opbouwwerker de zelfregie van de bewoners stimuleer. Maar ook dat het tot mijn taken behoort om bij de start van zo’n zelfregieproces de zwakkeren in de samenleving te ondersteunen. Dat is precies wat ik heb gedaan.”

De opbouwwerker stelt de belangen van de burgers voorop. Om met twee onderzoekers te spreken: door zo het conflict met zijn opdrachtgever te riskeren, zorgt hij ervoor dat de wijkbewoners een stem krijgen. Dat het onzichtbare zichtbaar gemaakt wordt (Uitermark, 2012). Dat er weerstand geboden wordt aan onverschilligheid en macht (Kunneman, 2012). Maar ook in dit nobele streven moet hij terughoudendheid betrachten. Hij mag niet op de stoel van de bewoners gaan zitten. Door namens hen te spreken, vermindert hij ongelijkheid in de samenleving. De opbouwwerker is een democratisch professional. Hij werkt altijd bottom-up.

Weven aan de samenleving

Bruggenbouwer zijn tussen bewoners en gemeente is een heel specifieke taak van de opbouwwerker. Dat vraagt veel tactisch en strategisch inzicht. Je komt in aanraking met meerdere 'bubbels'. Je brengt groepen bewoners bij elkaar die in compleet verschillende werelden leven. Je versterkt mensen die iets willen. Dat doe je op een emancipatoire manier: gericht op het bouwen aan zelfvertrouwen, op de eigen verantwoordelijkheid van de burger. Als er problemen rijzen, moet jij bezig gaan met oplossingen die heel breed gedragen worden door de mensen. Je moet als opbouwwerker dus kunnen inspireren. Ter illustratie de volgende gebeurtenis:

"Als opbouwwerker ondersteunde ik de bewonersorganisatie van de wijk. Dat waren vooral senioren. Op een bepaald moment gebeurde er iets bijzonders. Bij die redelijk oude mensen kwam een groep jongeren langs. Zij wilden 'een eigen plekkie' in de wijk. Een hangplek. Ze wilden daarvoor samenwerken met de mensen van de bewonersorganisatie. Die konden dat wel waarderen. En dat de jongeren een hangplek mochten hebben, dat zagen zij ook wel. Maar waar en hoe? Ik heb toen samen met beide partijen een inventarisatie gemaakt van mogelijk geschikte locaties in de wijk. De hangplek moest komen in de buurt van een seniorenflat. Mits de bewoners akkoord gingen. Op verzoek van de bewonersorganisatie en de jongeren heb ik de plannen gepresenteerd. Ik wilde wel dat de jongeren en de bewonersorganisatie ook op het podium zouden staan. Het agendapunt 'Hangplek voor jongeren' zorgde die avond voor veel publiek. De jongeren werden steeds zenuwachtiger, toen zij merkten dat een groot deel van het publiek op oorlogspad was. Ik hield de presentatie. Als blikken konden doden, was ik ter plekke in elkaar gezakt. "Hoe haal je het in je hersens: een hangplek voor onze deur! Wij wonen hier voor onze rust ...!"

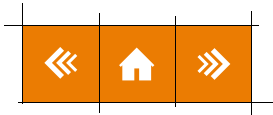
Conflicten. Soms poppen ze onverwacht op. Vaker zie je als opbouwwerker de bui al aankomen. Die kan dan veel donder en bliksem geven en in een enkel geval drijft hij gewoon over. Je krijgt soms meer dan je lief is te maken met conflicten. Over je eigen optreden of niet-optreden. Ze kunnen ook ontstaan door conflicterende belangen in de wijk. Als je in je werk graag conflicten vermijdt, heb je waarschijnlijk geen leven. Als je de neiging hebt om op het vinkentouw te springen, zal je snel worden uitgespuugd door een deel van de wijk. Wil je heel graag de mediator zijn, dan ga je te veel in de uitvoerende rol zitten, terwijl je de regie bij de wijkbewoners moet laten liggen. Hoe moet je dan wel omgaan met conflicten? Hoe kan juist jij ervoor zorgen dat wrijving een prachtige glans oplevert? Hoe word je een bruggenbouwer?

Van intolerantie naar empathie

Niet de voorbereiding is daarom essentieel, maar jouw houding én je vermogen om een groepsdynamisch proces te analyseren. Dat dit tot geweldige resultaten kan leiden, laten we hieronder zien door opnieuw naar het overleg te gaan over de hangplek bij de seniorenwoningen.

"De senioren in de zaal zijn echt woedend. Natuurlijk begrijp ik hun reactie en dat vertel ik ze ook. Ik doe tegelijk een beroep op hun meedenken. "Er is nog helemaal geen vastomlijnd plan. We willen juist eerst met jullie in gesprek gaan. Stel je daarbij eens voor, dat jullie jongeren zijn die overal worden weggestuurd."

Het levert boegeroep op. Ik laat me er niet door afleiden en blijf proberen contact te leggen met de senioren. "Ik ben net als jullie ook jong geweest. Toen wilde ik buiten zijn. Lekker een beetje kletsen met andere jongeren. Hoe deden jullie dat vroeger dan?" Nu zie ik dat één oudere man een glimlach op zijn gezicht krijgt. Die denkt vast aan het kattenkwaad dat hij vroeger heeft uitgevoerd. Andere oude mannen zie ik ook milder worden. Met pretoogjes zegt een bewoner: "Ik scheurde vroeger rond op mijn Puchje."

De vrouwen zijn minder meegaand. “We krijgen enorm veel overlast van scooters. Lawaai tot diep in de nacht. Dat willen we niet. We hebben toch samen afgesproken dat we hier géén hangplek willen.” Maar er komt een andere dynamiek in de zaal. Een aantal mannen zeggen dat het rechtvaardig is als óók de jongeren een eigen plek in de wijk krijgen.

De weerstand wordt minder. De discussie gaat er niet meer over óf de hangplek er mag komen, maar onder welke voorwaarden. Daarover wil een groepje oudere mannen wel met de gemeente in gesprek gaan, samen met een vertegenwoordiging van de jongeren. Ze willen ook alvast wel aan een plan gaan werken.

Ik kijk om naar de jongeren bij mij op het podium. De verbazing druipt van hun gezichten. Ze glunderen: het is gelukt. Natuurlijk willen ze iets terugdoen voor de buurt. Ze willen ieder jaar een buurtbarbecue organiseren voor jong en oud. De hangplek is er nog steeds. De jaarlijkse buurtbarbecue ook.”

Deze opbouwwerkster kan heel goed de dynamiek in de zaal analyseren. Zij schrikt niet terug van de woede, maar erkent de belangen van de senioren. Zij laat zien dat ze hen waardeert. Daarom kan zij ook vriendelijk blijven en met interesse vragen naar hun ervaringen als tieners. Juist door er te zijn en niemand te forceren tot actie ontstaat er actie. Ouderen komen met het voorstel om naar de gemeente te gaan. Om alvast samen aan een plan te gaan werken. De tegenstrijdige belangen blijven. Maar de empathie die de opbouwwerkster laat zien, slaat als het ware over op de ouderen én de jongeren. Er wordt een brug gelegd tussen twee groepen mensen die aan het begin van de bijeenkomst lijnrecht tegenover elkaar stonden. Tussen twee aparte werelden. Het resultaat: een hangplek én een jaarlijkse barbecue. Bovenstaand verhaal laat mooi zien hoe een opbouwwerkster bijna intuïtief haar ambacht vormgeeft en die spin in het web kan zijn. Hoe zij verbindend bezig kon zijn en ook bruggen kon slaan tussen burgers en overheid.

Bottom-up werkend mag van de opbouwwerker verwacht worden dat hij je ergens aan committeert en soms je nek durft uit te steken. De onderzoekers Maurice Specht en Joke van der Zwaard spreken in dit verband van de agogische grondvormen van het opbouwwerk. Zij noemen heel expliciet: aansluiten en afstemmen, empowerment, verbinden, partnership, arrangeren en ensceneren. Zelfstandig onderzoeker en publicist Marcel Spierts typeert deze grondvormen als ‘de logica van het activeren’ (Spierts, 2014). Want de opbouwwerker ondersteunt niet alleen een bewonersinitiatief, hij activeert en verleidt ook anderen om mee te doen. En in die verleiding probeert hij bruggen te slaan.

Over de auteur:

Marianne Ardewijn is docent aan de faculteit Sociaal Werk en Educatie aan De Haagse Hogeschool en oud-opbouwwerker.

Geraadpleegde literatuur:

Ardewijn – Rijnbeek (2019) Ode aan de opbouwwerker, De Haagse Hogeschool

Kunneman H.- (2012), Het belang van moreel kapitaal in zorg en welzijn, Paul Cremers-lezing. Rijswijk

Spierts, M. (2014) De stille krachten van de verzorgingsstaat, Amsterdam

Uitermark J. (2012) tijdens een lezing over samenlevingsopbouw op de conferentie Samenleving Nieuwe Stijl. Nijmegen

8. Wat leeft er onder ouderen in Den Haag? In gesprek met drie ouderenconsulenten

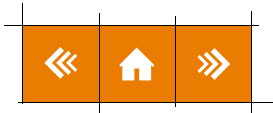
Wilma Eleveld

Ouderenconsulenten in Den Haag informeren en adviseren hoe ouderen zo lang mogelijk zelfstandig thuis kunnen blijven wonen. De Servicepunten XL in de stad spelen een belangrijke rol in het op gang komen van het contact met kwetsbare ouderen. Bovendien zijn in Den Haag speciale ouderenconsulenten werkzaam voor migrantengemeenschappen, zoals voor de Turkse, Marokkaanse en Chinese gemeenschap. Het spreken van de taal blijkt een goede sleutel om contact te krijgen. In gesprek met Els Hoonig, Kwok Hung Lau en Serpil Battem.

Veel ouderenconsulenten gebruiken de zogenaamde 'LAVA-tool' (Life and Vitality Assessment) om met ouderen in contact te komen. Deze LAVA-tool is een gespreksinstrument om als professional van zorg- en welzijnsorganisaties met ouderen in gesprek te gaan. Ouderen krijgen inzicht in de thema's die zij belangrijk vinden en in de kwaliteit van leven zoals zij die zelf ervaren. Het instrument verschuift het perspectief van de klachten en symptomen van ouderen naar hun welbevinden, verlangens en helpt de aandacht te verleggen naar die onderwerpen waar men gelukkig(er) van kan worden. Met dit gespreksinstrument wordt met behulp van een magnetisch bord, de oudere gevraagd om aan te geven op welke thema's de oudere hoger wil scoren. Zij geven zichzelf dan een cijfer of een woord voor het zelfgekozen thema.

Het antwoord op een verlangen naar welbevinden zit soms in kleine zaken stelt Els Hoonig, ouderenconsulent in de wijk Bouwlust in Den Haag. Zo vertelt Els over een mevrouw die graag een hondje om zich heen had, maar dit niet kon realiseren vanwege haar fysieke conditie. Zij kon zelf niet meer voor een hondje zorgen, maar zou wel een hondje af en toe kunnen uitlaten en verzorgen. Zo werd de verbinding gelegd met een jong stel, die overdag werkte en een hond hadden die eigenlijk vaker moest worden uitgelaten dan deze jonge mensen aankonden. Deze twee zijn aan elkaar gekoppeld, want zij bleken ook nog eens bij elkaar in de buurt te wonen. Zo sneed het mes aan twee kanten; de mevrouw ervoer weer zin door dit hondje overdag uit te laten en de jonge mensen, en de hond, waren geholpen.

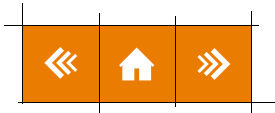
Een ander voorbeeld is het inschakelen van vrijwilligers, die bijvoorbeeld mee gaan met een mevrouw naar de boulevard van Scheveningen. Door iemand te koppelen aan een vrijwilliger met wie ze dat kan doen, dan maak je zo iemand gelukkig.

Soms zijn vragen ingewikkelder, omdat mensen niet mee kunnen komen in de digitale wereld bijvoorbeeld. Het vinden van een juiste woning of het vinden van de juiste hulpmiddelen is voor veel vluchtelingenouderen en migrantenouderen een probleem. Omdat zij niet digitaal vaardig zijn en niet weten waar zij hulp kunnen vinden, lopen ze vaak vormen van ondersteuning mis. Bijvoorbeeld een Syrisch echtpaar van boven de 80 jaar. Zij wonen in een flat met een trappenhuis. Beiden komen nauwelijks meer buiten, omdat ze slecht ter been zijn. Hun kinderen wonen in Frankrijk. Ze zijn in een isolement geraakt door hun woonsituatie. Het niet digitaal vaardig zijn en de weg niet kennen in subsidieland, brengt dit echtpaar en vele andere ouderen in een isolement. Deze oudere mensen zijn door de ouderenconsulenten geholpen. Ze kregen een andere woning, uitleg over subsidies, het gebruik van een scooter en contact met vrijwilligers. De ouderenconsulenten zien dat veel ouderen buiten de boot valt. Hier valt dan ook nog een grote slag te slaan. Je kunt niet iedereen meer digitaal vaardig maken, maar wel ondersteuning bieden in het vinden van een woning, hulpmiddelen of een subsidie. Daar zijn de Servicepunten XL heel belangrijk in en deze ondersteuning vraagt om adequate professionele inzet van ouderenconsulenten.

Naar aanleiding van wat ouderenconsulenten in de praktijk tegenkomen organiseren zij bijeenkomsten voor ouderen. Met als thema's bijvoorbeeld het levenstestament, het veilig omgaan met een scooter, valpreventie en gezondheidsthema's zoals artrose.

Serpil stelt dat het binnenkomen binnen de Turkse gemeenschap veel tijd kost, maar dat het helpt om de taal te spreken. Zij neemt contact op met zelforganisaties, huisartsenpraktijken en moskeeën om contact te krijgen met ouderen. Dan is het een kwestie van mond-tot-mondreclame. Zij bedient meerdere wijken in Den Haag; Schilderswijk en Laak. Het wijkcentrum is ook een goede plek om je zelf als ouderenconsulent zichtbaar te maken. Turkse oudere mensen wenden zich vaak tot haar als er financiële problemen zijn. Zij stelt dat veel van deze ouderen het financieel heel moeilijk hebben door een gedeeltelijk AOW en hooguit een beperkt aanvullend pensioen. Deze groepen hoor je niet en mengen zich ook niet in gespreksgroepen. Die lijden thuis, achter gesloten deuren.

9. Praktische handreiking: De toolkit Bekend maakt bemind

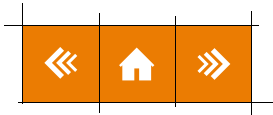
Webadres waar de documenten op te halen zijn: <https://www.netwerknoom.nl/bekend-maakt-bemind/>

Deze toolkit is ontwikkeld voor activiteiten over chronische ouderdomsziekten, voor patiëntenorganisaties en organisaties van (oudere) migranten. Aanleiding hiervoor was het project Bekend maakt Bemind. Dit was een samenwerkingsproject tussen De Hart&Vaatgroep, de Parkinson Vereniging en het NOOM (Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten). Ontmoeting vormt hierin de rode draad. Alle nadruk ligt op het organiseren van concrete gezamenlijke activiteiten. De toolkit is echter ook bruikbaar voor het ontwikkelen van maatschappelijke participatie in zorg en welzijn.

Onze ervaringen hebben we samengebracht om te delen met:

- Patiëntenorganisaties
- Organisaties van (oudere) migranten
- Professionals en vrijwilligers in zorg en welzijn.

In de toolkit vindt u inspiratie, ideeën, voorbeelden en praktische materialen!

Inhoudsopgave toolkit:

1. Eye-openers

- 1.1. Vanuit het perspectief van patiëntenorganisaties
- 1.2. Vanuit het perspectief van organisaties van oudere migranten

2. Tips

- 2.1 Tips voor patiëntenorganisaties
 - 2.1.1. Het bereiken van migrantenouderen
 - 2.1.2. Aansluiten op de belevingswereld, wensen en behoeften van migrantenouderen
 - 2.1.3. Wijze van werken
 - 2.1.4. Invulling van een programma
 - 2.1.5. Werkvormen en materialen
- 2.2. Tips voor organisaties van oudere migranten
- 2.3. Algemene tips voor samenwerking
- 2.4. Mogelijkheden voor samenwerking tussen organisaties van oudere migranten en patiëntenorganisaties

3. Voorbeelden van praktische materialen

- 3.1. Voorbeelden van programma's
- 3.2. Voorbeelden van presentaties
- 3.3. Voorbeelden van eyeopeners voor de deelnemers
- 3.4. Bruikbare materialen
- 3.5. Verdere verwijzingen

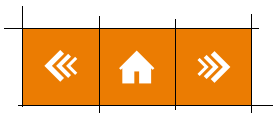
4. Bij wie kunt u te rade gaan?

- 4.1. Organisaties van oudere migranten
- 4.2. Patiëntenorganisaties
- 4.3. Overige relevante organisaties

5. Project Bekend maakt Bemind

- 5.1. Doel van het project
- 5.2. Opzet project
- 5.3. Wat heeft het opgeleverd?

6. Migrantenouderen in cijfers

10. Praktische handreiking: Handboek participatie in zorg- en welzijnsprojecten

Webpagina om te raadplegen: <https://www.beteroud.nl/participatie/handboek-ouderenparticipatie-zorg-welzijn>

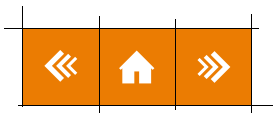
Ouderen hebben een andere kijk op zorg en welzijn dan beleidsmakers, onderzoekers en professionals. Zij maken de zorg van binnenuit mee. Dat maakt hun inbreng van onschatbare waarde.

Ouderen die willen meepraten en -denken over beslissingen in zorg en welzijn vinden in dit handboek veel nuttige informatie. Over hun rol, de invloed die ze kunnen uitoefenen, over communiceren met de achterban en over het verspreiden van goede voorbeelden.

In dit boek komen veel belangrijke onderwerpen aan bod. Waarom heeft meepraten zin? Hoe zorgt u ervoor dat belangrijke onderwerpen op de agenda komen? Welke rol kunt u als oudere vervullen? Hoe kunt u goede voorbeelden toepassen in uw eigen omgeving? En hoe kunt u de achterban erbij betrekken? Het boek biedt talrijke checklists en handige tips.

Hoofdstuk 7 gaat over het implementeren en verspreiden van goede resultaten van projecten. Onderzoeken en projecten hebben altijd een bepaald resultaat. Belangrijk is dat er iets met deze resultaten gebeurt. Soms houdt dit in dat zorgverleners iets in hun manier van werken moeten veranderen. Of dat organisaties hun zorgprocessen moeten aanpassen. Wat kunt u als oudere doen om de resultaten en opbrengsten te helpen verspreiden?

Inhoudsopgave Handboek:

1. Waarom meepraten over zorg en welzijn?

Ouderenzorg kan beter	6
Goede redenen voor participatie	7
Mogelijke weerstanden	9
Participatie werkt	10
Regelgeving biedt kansen	11
Uitdaging voor de toekomst	12

2. Welke rol gaat u vervullen?

Het begrip participatie	14
Denkbare rollen	16
Op persoonlijke titel of voor een achterban	19
Meepraten over zorg- en welzijnsprojecten	20
Invloed uitoefenen op overheidsbeleid	21
Meepraten binnen de zorg	22

3. Op welke onderdelen kunt u invloed uitoefenen?

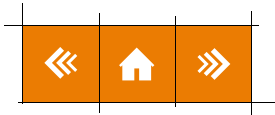
Toekomstagenda opstellen	24
Vraagstuk helpen benoemen	25
Doelgroep bepalen	26
Plannen beoordelen	27
Uitvoering volgen	28
Uitkomsten interpreteren	29
Informatie verspreiden	30
Opbrengsten vasthouden	31
Het initiatief evalueren	32

4. Wel of niet met elkaar in zee gaan?

De vraag wegen	34
Invloed inschatten	36
Eigen kennis en kunde beoordelen	38
Praktische zaken regelen	39
Participeren met beperkingen	41
Veelvoorkomende valkuilen	42

5. Hoe kunt u de achterban raadplegen?

Het belang van achterbanraadpleging	46
Zelf doen of anderen mobiliseren	47
Doel vaststellen	48
Cijfers verzamelen of de diepte in	49
Schaalgrootte en mate van invloed kiezen	50

11. Praktische handreiking: Methodieken om te komen tot participatie

Benaderingen in het opbouwwerk

Het opbouwwerk kent een aantal benaderingen die ik hieronder kort wil schetsen. Achtereenvolgens komen aan de orde: het CLEAR-model, het ACTIE-model en de ABC-methode.

CLEAR-model

Het CLEAR-model wordt ingezet om collectieve zelfredzaamheid te bevorderen. Het gaat dan om betrokkenheid en identificatie met de wijk (like to), benodigde organisaties, faciliteiten en netwerken (enabled to), en een betrokken overheid (asked to en responded to). Het CLEAR-model vormt ook de wetenschappelijke basis voor het hieronder beschreven ACTIE-model.

ACTIE-model

Bij het ondersteunen van bewonersinitiatieven en zelforganisaties is de belangrijkste vraag voor opbouwwerkers: hoe kunnen wij aansluiten bij een concreet initiatief en vervolgens passende ondersteuning bieden? Bij het beantwoorden van deze vraag kan het ACTIE-model helpen. Dit model kunnen we zien als een wiel met vijf segmenten: animo, contacten, toerusting, inbedding en empathie. Het zijn deze vijf factoren die bepalen of burgers in actie komen en of zij een initiatief tot een goed einde kunnen brengen.

- A Animo motivaties en drijfveren van burgers om hun initiatief gestalte te geven
- C Contacten contacten met buurtgenoten, instanties en organisaties in de buurt
- T Toerusting de mate waarin de groep burgers beschikt over middelen (geld of natura), tijd en vaardigheden
- I Inbedding de manier waarop organisaties zijn ingericht om initiatieven van bewoners te ondersteunen
- E Empathie het vermogen van de professionals en hun organisaties om zich te verplaatsen in burgers en adequaat in te spelen op hun wensen en verwachtingen

Let wel: het ACTIE-model is geen stappenplan met een voorgeschreven volgorde. Het maakt niet uit of je als opbouwwerker bij de A of de E begint. Zolang burgers maar het initiatief nemen.

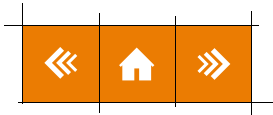
Sociale Actie als ontwikkelingsstrategie

Een andere ontwikkelingsstrategie van het opbouwwerk is de Sociale Actie. Daarbij gaat het om het mobiliseren van een groep mensen die zichzelf organiseren op basis van bepaalde belangen. Sociale actie kan onder andere tot doel hebben systematische oorzaken van sociale achterstand of kwetsbaarheid en afhankelijkheid weg te nemen. Dit geeft het opbouwwerk een politieke en normatieve betekenis. Daardoor moet je als opbouwwerker die politieke en normatieve dimensie van de sociale vraagstukken bewust kunnen hanteren. Je moet kwesties kunnen signaleren, analyseren, agenderen en adresseren.

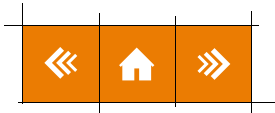
Bouwstenen Sociale Actie

De bouwstenen van de Sociale Actie zijn ontleend aan de mensenrechtenbenadering van onder andere S. Nachtergaele en D. Reynaert (2018) en aan Margot Scholte die in de Marie Kamphuis-lezing (2018) de aanpak van structurele problemen in het sociale domein beschrijft. Het gaat om de volgende bouwstenen:

- Leefwereldgericht. Het in beeld brengen van de subjectieve ervaringen, betekenissen en interpretatiekaders van burgers over hun fysieke en sociale wereld.
- Systeemwereldgericht. Het beïnvloeden van instituties en voorzieningen die noodzakelijk zijn voor het realiseren van mensenrechten. Het gaat dan om het bevorderen van toegankelijkheid en het bestrijden van bureaucratische procedures en logica's.
- Participatief handelen. Het bevorderen van medezeggenschap en actorschap over de wijze waarop kwesties van menselijke waardigheid en sociale rechtvaardigheid gedefinieerd worden en hoe deze aangepakt kunnen worden.

- Politiserend handelen. het bevragen en bestrijden van macht en machtsverhoudingen; het aan de kaak stellen van situaties en oorzaken van ongelijkheid en onrechtvaardigheid. Hierbij gaat het enerzijds om politiserend werken met achtergestelde groepen aan bewustwording (politiserend vormingswerk). Professionals zoeken dan samen met de doelgroep welke individuele kwesties moeten worden gecollectiviseerd tot sociale en dus gedeelde kwesties. Bepaalde problemen worden niet altijd door iedereen erkend als een probleem. Het kan ervoor zorgen dat er grote verschillen of conflicten ontstaan rond de interpretaties van problemen. Dit vormt tegelijk de kern van het politiserende proces. Het gaat om het in discussie brengen van verschillende opvattingen over kwesties van sociale rechtvaardigheid. Margot Scholte benadrukt dat tijdens politiserend handelen ook de eigen aannamen en het eigen handelen van het sociaal werk ter discussie staat (taalgebruik, vooroordelen, emancipatie van doelgroepen). De vraag die gesteld wordt is: reproduceert het sociaal werk ongelijkheid? Anderzijds werkt men aan belangenbehartiging en beleidsbeïnvloeding door aansluiting te zoeken bij sociale bewegingen met dezelfde visie (vakbonden, cliëntenorganisaties, lotgenotengroepen en politieke partijen).
- Ontgrenzend handelen. Het doorbreken van versnippering, verkokering van individualiserende en fragmenterende probleemdefinities. Het gaat hier om het omzetten van individuele vragen en kwesties in sociale en collectieve kwesties. En het gaat om het verbinden van sociale problemen met de maatschappelijke context.

12. Nawoord

De gemeente Den Haag is sinds 2014 een door WHO erkende 'seniorvriendelijke stad'. Dit concept is met name vanuit het stadhuis uitgedragen, in wisselwerking met vele partners en in verschillende constellaties. De Werkplaats Sociaal Domein Den Haag & Leiden heeft afgelopen jaren in de vormgeving van dit concept en de verbinding met burgers een actieve rol gespeeld. Dit spitste zich toe op drie hoofdtaken; participeren in het platform monitoring seniorvriendelijke stad Den Haag, de gemeente Den Haag adviseren over het te voeren beleid en het mee-organiseren van de maand van vitaliteit, welke jaarlijks in oktober plaats vond. Verder zijn er afgelopen jaren verschillende documentaires gemaakt samen met ouderen uit Den Haag over 'mijn seniorvriendelijke stad' en 'betekenisvol zijn'. En is vanuit de Werkplaats deze handleiding samengesteld om de participatie van ouderen in Den Haag in beeld te brengen.

De Werkplaats is vanaf 2020 officieel van start gegaan met weer een nieuwe periode van drie jaar waarin zij samen met partners uit de regio aan de slag gaan met praktijkvragen uit het sociaal domein. Een van de thema's waar de Werkplaats komende jaren zich op gaat richten is het Langer thuis wonen; op welke manier ouderen zo lang mogelijk thuis kunnen wonen en van betekenis zijn voor elkaar en de stad. En als dit niet meer lukt, dat zij ondersteuning weten te vinden. De komende jaren gaan we in een leernetwerk, bestaande uit bewoners, professionals uit de praktijk, beleid en studenten en docenten uit het onderwijs, aan de slag met dit thema. Op deze manier willen wij een bijdrage leveren aan de gezondheid en veerkracht van ouderen in de stad, vooral vanuit het perspectief van ouderen zelf.

Suzan van der Pas
Lector Sociale Innovatie en Ondernemerschap
Programmaleider Werkplaats Sociaal Domein Den Haag & Leiden
Hogeschool Leiden

